



FEJÉR ZOLTÁN

TDC Stereo Vivid, a kreatív segítőtárs

CHICAGÓBAN GYÁRTOTTÁK AZ 1950-ES ÉVEK KÖZEPÉN
AZT A KISFILMES SZTEREÓ FÉNYKÉPEZŐGÉPET,
AMELYRŐL MÁR AZ ELSŐ FILMTEKERCSNÉL KIDERÜLT:
KREATÍV MÓDON IS LEHET HASZNÁLNI...



A Bell & Howell – TDC Stereo Vivid különböző nézetei, © Fejér Zoltán, 2018

A kiindulás

A Bell & Howell cég egyik leányvállalata volt a Three Dimension Company, amely cég a Stereocraft Engineering Companyval együttműködve fejlesztette ki a Stereo Vivid nevű kisfilmes fényképezőgépet.

A viszonylag vaskos, 60 mm vastag gépváz tetején öt jellegzetesen recézett kezelőgomb látható. Ezek a filmtovábbításra/zárfelhúzásra; az élességállításra; a film-visszatekerésre; a blende és az expozíciós idő beállítására szolgálnak. A gépváz jobb oldalán található, és a filmszalagra merőlegesen elhelyezkedő élességállító gomb, valamint a két állítótárcsa recézettsége olyan „Mihályis”, hogy sokáig úgy gondoltam, a Kodak magyar származású mérnöke is szerepet játszott a kamera megtervezésében. Nemrégiben azonban megtudtam: ő csak a korszak ki-, és megkerülhetetlen tervezési tényezőjeként gyakorolt hatást a főszereplőkre.

A fejlesztők

Gordon Smith és Karl Kurtz 1945-ben alapított céget¹ fényképezőgépek és a térhatású fényképezés segédeszközeinek tervezésére. Működésükről korábban Magyarországon szinte egyáltalán nem hallottunk. Eszközeik, termékeik csak véletlenszerűen jutottak el hozzánk, legnagyobbbrészt az 1956-os emigránsok rokonai kaptak belőlük a karácsonyi csomagokban.

Valószínűleg Smith-Kurtz egyik első, fontos tervezése az egyik legérdekesebb amerikai fényképezőgép, a motoros filmtovábbítású Bell & Howell Foton volt 1948-ban, mindenesetre a duó a későbbiekben egyértelműen a térhatású képeket készítő és vetítő eszközök felé fordult. 1952-ben jelent meg ebben a műfajban az első munkájuk, amely olyan kedvező fogadtatásra talált a vásárlóknál, hogy rövid időn belül fogalomszerűen híressé vált. Aligha találunk olyan, a térhatású képkészítés iránt érdeklődő személyt, aki ne találkozott volna a View Master mini-diáit befoglaló koronggal.

A portlandi Sawyers cég View-Master Personal Stereo nevű kisfilmes fényképezőgépe határozottan és egyértelműen rokon vonásokat mutat cikkünk tárgyával, a Stereo Vividdel. A filmtovábbító gomb recézése azonban teljesen más, annak ellenpontját, a visszatekerő gombot pedig el is hagyták, így a hasonlóság kissé távoli. A két tervező egyébként a vetítő és a dianézó kimunkálása után, az 1950-es évek közepén el is adta cégét a Sawyers-nek.

Vivid

A Bell & Howell az 1950-es években három, külsejét tekintve különböző kisfilmes, térhatású képpárokat készítő fényképezőgépet forgalmazott, a Stereo Colorist két változatát és a Vividet. Érdekes, de Jim McKeown a Kodak Stereo, a Stereo Graphic és a Stereo Colorist I megjelenését is azonos időpontra, 1954–1955-re teszi.² Szerinte a Vividet 1954-től 1960-ig gyártották és a fényképezőgépbe két 3,5-ös fényerejű Steinheil Trinart építettek be. A rendelkezésemre álló gépen viszont „Tridar” felirat szerepel. A használati utasítás³ furcsa módon az objektív megnevezésére nem tér ki. Ismerteti viszont a cég vetítőjét, a kézi dianézót és az asztali, kivetítő rendszerű képnézőt.

A fényképezőgép aljának 35x140 mm-es részén, jól olvashatóan (fekete alapon, fehér betűkkel) 10 pontban a gyártó összefoglalta a kamera kezelési módját. Ez azért fontos, mert 1-2 olyan megoldást is alkalmaztak, amelyet a fényképezőgépek kezelésénél nem mondhatunk mindennapi megszokottnak. A zárfelhúzó-filmtovábbító gomb felfelé történő elmozdítása teszi lehetővé a film visszatekerését. Ilyenkor az egyébként szabadon futó visszatekerő gombot is fel kell emelni. A gépbe épített 6 centiméter bázistávolságú távmérő természetesen az objektívvel egybekapcsolva működik – 4 lábtól (1,2 méter) végtelenig. A 23 mm átmérőjű beállító korong teteje



Margit-híd © Fejér Zoltán, 2008

átlátszó; a távolságokat vonalak jelölik; a mélységi élességet két piros, a blendeállításakor elmozduló háromszög segítségével olvashatjuk le. Mivel a térhatású felvételeknél gyakran alkalmaznak a kép előterében staffázst, a gyártó a $3\frac{1}{2}$ feetes (kb. 1 méter) távolságot is jelölte, aminek élességét viszont csak körül-belül 5,6-ra történő blendézéssel lehet elérni. A keresőt egyesítették a távmérővel, így a képkivágás és az élesség beállítása kényelmesen, egy betekintéssel lehetséges.

A fényképezőgép tetején helyezték el a tervezők a visszafelé forgó képszámláló korongot és két, részben elrejtett, mozgatható, lapos tárcsát. A baloldalin a fényrekesz, a jobboldalin a B-1/100-ig terjedő expozíciós idők köztes értékeinek (!) számai és jelzései láthatók. A filmérzékenység közepén elhelyezkedő korongja köti össze a két tárcsát, amit mellé helyezett feliratok egészítenek ki. Bár ez leírva bonyolultnak tűnik, de a „sötét-megfelelő-világos” megvilágítás-kombináció és a két változó (blende-expozíciós idő) a filmérzékenység-tárcsára írt megvilágítási helyzetekkel (erős napsütés, felhős ég, sötét felhők stb.) gyorsan összehozható!

Az 1/25 és az 1/50 közé a gyártó egy piros háromszöget iktatott be, ami valószínűleg arra utalt, hogy a különböző, akkor kapható filmérzékenységek (belsőre 160, külsőre 32 ASA) annak a - *más kamerákon nem is létező* - expozíciós időnek a használatát valószínűsítették a leggyakrabbra. A sztereó kamerákat praktikus vízszintesen tartani, ellenkező esetben a képpár összeillesztésekor⁴ elveszítünk egy keskeny sávot. A Vividbe a kereső elé

be is építettek egy apró buborékos vízszintezőt, amit a képkereséskor és élességállításkor is láthatunk.

A mai (európai) tulajdonosnak egy ponton mindenképpen a használati utasításhoz kell fordulnia. A gépváz jobb oldalán, a visszatekerő gomb előtt egy belső csavarmentes furatot látni, a gépváz előlapján, a jobb oldali objektív felett pedig kiáll egy kis kúp. Mivel a kioldógomb és a kioldózsínór csatlakozása a bal objektív alatt található, a másik két csatlakozó csak egy nem európai szabványok szerinti vaku csatlakoztatására szolgálhat. Valóban, a használati utasítás 19–21. oldala szól az egyes vaku használatáról, illet azonban csak rajzolt ábrával és nem fotón mutat. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a Vividhez legnagyobb valószínűséggel csak a saját vakuja csatlakoztatható.

Smith-Kurtz másik tervezésével, a View-Master Personal Stereoval ellentétben a Vivid nem 69 db 12x13 mm-es képpárt, hanem egy 35 mm-es, kétoldalt perforált filmtekercsre 20 négyzetes képkockát készít.

Ha egy kisfilmes, sztereó fényképezőgépnél 66,5 mm-es szemtávolságból (objektívtávolságból) indulunk ki, az a szabványos kisfilmen 14 perforációt jelent. Ha nem teljes, hanem fél képkockával számolunk, akkor 7 perforációt és 33,25 mm-es képkocka-távolságot kapunk. A gyakorlatban azonban jobban elterjedtek az öt perforációs filmtovábbítással dolgozó kamerák. Mivel Horváth Győző barátom egykor Selle könyvének reprintjéből⁵ minden pesti fotóbörzén tucatnyit osztogatott szét, nyugodtan írhatom: nézzük meg a vonatkozó ábrákat!

A Vivid mint a kreativitás eszköze

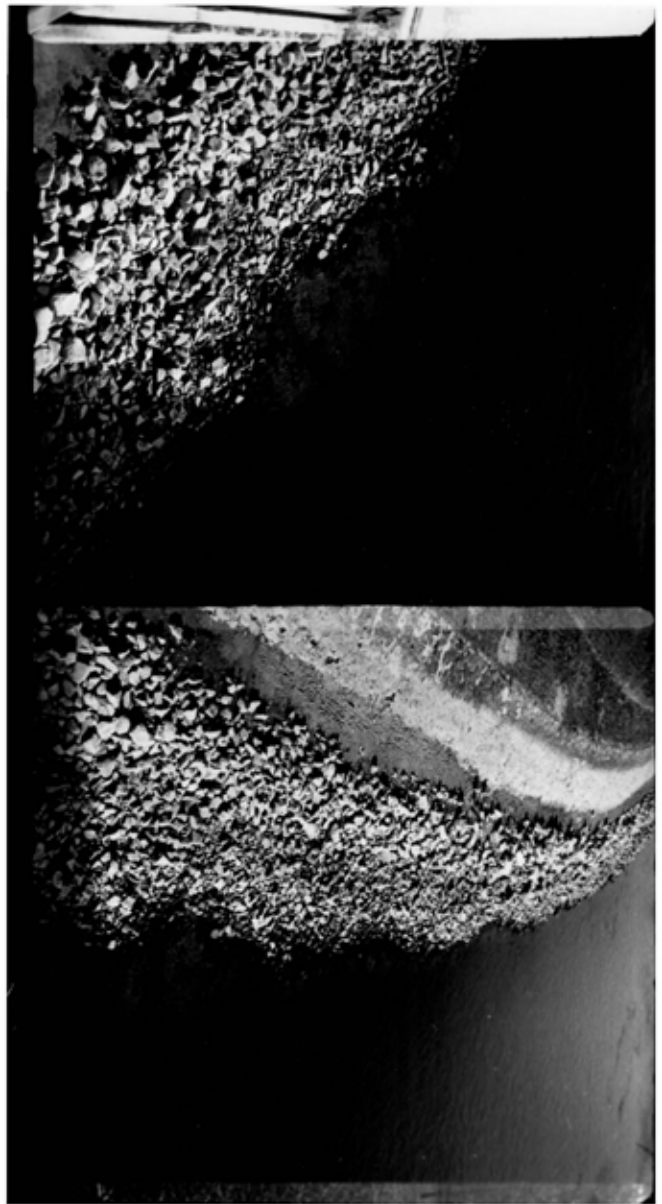
Selle könyvének ábrájából is kiderül az, amit már a Vividdel történt fényképezés első filmtekercsének előhívása után érzékelttem: rendkívül érdekes a kamera filmkockáinak „kiosztása”, az egymás után következő képkockák esetlegesnek tűnő megjelenése. A géppel fényképezett filmet ugyanis sztereó képpárok készítése esetén magától értetődő természetességgel kell szétvágni és a keretbe illeszteni. Ha ezt nem tesszük, akkor viszont érdekes dolgot tapasztalunk.

A Vivid képkapuja 25x23 mm-es és egymástól 42,5 mm-re helyezkedik el. A filmtovábbító tuskés orsó a két képkapu között található. Selle 17. oldali ábrája szépen mutatja az ötperforációs kamerák képosztását. Azaz a 2. felvétel jobboldali kockája után a filmen az első baloldali, majd a 3. jobboldali következik. Ezt még a fényképező tudja fejben követni, de a felvételezésnél az ötödik jobbát és az előző, 4. felvétel (esetleg napokkal korábban fényképezett!) balját már nem teszi *gondolatban* egymás mellé. Miért is végezne ilyen feleslegesnek tűnő észturnát, hiszen az elkészült tekercsot amúgy is kockákra vágva használja...

A kisfilmes fényképezésben azonban nem minden esetben dolgoztunk csak a filmkockán belül elhelyezkedő információs tartalmakkal. Az 1970-es évek elején, Magyarországon is elterjedt a teljes negatívok nagyítása („fekete kerettel”), annak ellenére, hogy 100 %-os képkivágást mutató keresős gépeket (Nikon F, Canon F1) alig vagy csak nagyon drágán lehetett kapni.

Az 1980-as években elkezdtem a két egymás mellett lévő filmkockával dolgozni. Ehhez azonban 6x9 cm-es nagyítógép kellett. Később 18x24 mm-es kamerával, például Olympus Pen S-sel is fényképeztem. (Ezekről a gépekről korábban már írtam a *Fotóművészet* 2014/3-as számában.) Két, egymás melletti 18x24 mm-es képkockát pedig 6x6 cm-es nagyítógéppel is tudtam egybenagyítani.

A Vividdel fényképezett első tekercs előhívása után viszont felkiáltottam: ez az....! A következő alkalomkor már kifejezetten figyeltem az egymás utáni felvételekre, majd rövidesen eljutottam oda, hogy a nem tökéletesen pontos, átnézeti kereső ellenére már összeilleszthető, egybenagyítható képkockákat tudtam fényképezni. Cikkemhez a kamera tárgyfotóin túlmenően ezekből a – kis túlzással kreatívnak mondható – próbafelvételekből is mellékelek néhányat.



Duna part © Fejér Zoltán, 2008

Manapság még jó néhányan fényképeznek filmre, de a nyersanyag bőséges használata (vagyis a pazarlás) már nem olyan magától értetődő, mint 15-20 éve. Finoman fogalmazva is kérdéses, hogy mennyire vonzó lehetőség az, hogy egy tekercsen esetleg található két-három jópofán összeexponált kocka...

¹ Lásd: www.stereocraft.com, letöltés: 2018. 10. 27.

² *McKeown's Price Guide to Antique and Classic Cameras*, Grantsburg, 2004.

³ *How to use Your TDC Stereo Vivid Camera*, TDC, h. n., é. n., (28 oldalas prospektus).

⁴ SELLE, Walter: *Kleinbild-Stereoskopie*, Heering Verlag, Seebuck, 1953.

⁵ Lindemanns Buchhandlung, Stuttgart, 2000; lásd a 16. és 17. oldalak ábráit.